

Урок № 1. ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ОДНА З ФОРМ ДУХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ. ФУНКЦІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ. РІЗНОВИДИ ОБРАЗІВ. АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** визначити роль художньої літератури як однієї з форм діяльності людини, подати відомості про художній образ, різновиди художніх образів, навчати аналізувати художні твори;
- **розвивальна:** розвивати вміння відрізнити різні типи образів, за допомогою слова створювати елементарні образи;
- **виховна:** виховувати відчуття краси та сили художнього слова, прищеплювати інтерес до наслідків своєї справи.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, виставка навчальної, довідкової літератури, портретної галереї українських письменників, творчість яких вивчатимуть у 8 класі, таблиця.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ ЗАНЯТТЯ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда з учнями

- Які види мистецтва вам відомі?
- Чи можна художню літературу вважати видом мистецтва? Свою думку аргументуйте.
- Що намагалися відтворити письменники в літературі? Якими художніми засобами вони при цьому послуговувалися?
- Які почуття виникають у людини, коли вона читає художній твір?
- Чому книгу називають «дорогоцінним скарбом», «джерелом знань»?
- Твори яких письменників ви пам'ятаєте та цінуєте? Чому саме ці твори запали вам у душу?

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Коментар учителя

Художня література, як вам відомо, — це один із видів мистецтва, одна з форм духовної діяльності людини.

Митці не тільки намагаються правдиво відтворити навколишній світ, а й змушують замислюватися над різними явищами життя, характерами людей та стосунками між ними. Письменники, художники, композитори, архітектори у творах намагаються утвердити все добре, справедливе й гуманне, тобто виховують людей за допомогою творчості, допомагають ставати благороднішими, мудрішими. Їхні твори, як і краса природи, дарують людям насолоду, викликаючи естетичні переживання. Як справедливо зауважив мистецтвознавець Платон Білецький: «Мистецтво, подібно до мови, є засобом спілкування людей, подібно до науки — засобом пізнання дійсності, подібно до педагогіки і моралі — засобом виховання, прищеплення знань і норм поведінки в суспільстві».

Міні-дискусія

- Що таке духовність?
- Яку людину можна вважати духовно багатою?
- Чи впливає книга на внутрішній світ читача? Як?
- Чи здатна література перевиховати людину? Свою думку доведіть.

- Як художня література допомагає людині осмислити свої вчинки, поведінку, ставлення до інших?

Коментар учителя

Отже, будучи видом мистецтва, література, подібно до музики, живопису, архітектури, скульптури, кіно та театру, відтворює життя в художніх описах. Коли ми бачимо на небі хмаринку, то це природна реалія, однак, читаючи А. Малишка: «Хмаринка в небі голубім пливе, як мрія, самотно», ми вже маємо справу з літературним образом хмари. Коли чуємо, як надворі завиває буря, то, безперечно, думаємо про явище природи. В оповіданні Панаса Мирного читаємо: «Надворі ревла сердита буря, стугоніла в стіни, стрибала по оселі, вила в димарі, гуркотіла у вікна». У цьому випадку йдеться про художній образ бурі.

Таким чином, **художній образ** — це створене уявою митця поетичне відображення подій, людей, явищ, предметів. Кожен вид мистецтва зображує світ у художніх образах за допомогою притаманних лише цьому виду мистецтва засобами й на відповідному матеріалі. Так, у музиці образи створюють сполучення звуків; у живописі — нанесення ліній, штрихів, тонів, плям фарбами різних кольорів; у скульптурі — нанесення ліній, кутів, площин на мармур, камінь, метал, дерево тощо. Літературний образ за природою є словесним, він виникає завдяки добору найточніших слів, використання художніх засобів мови.

Гра «Уяви, що ти — письменник»

Методичний коментар. Учні об'єднуються в дві команди й по черзі називають по одному слову. Далі команди опрацьовують кожне слово, обираючи характеристики, які повинні пояснити його за допомогою органів чуття, щоб утворилися зорові, слухові, дотикові, смакові, одоративні образи. Роботу ведуть ланцюжком. За слово команда здобуває бал; за оригінальний образ — ще додатковий бал; за кожну нісенітницю бал знімають.

Види образів	Слово	Команда 1	Команда 2
Зоровий			
Слуховий			
Дотиковий			
Смаковий			
Нюховий/одоративний			

Аналіз художнього твору (схема)

Розпочинаючи аналіз художнього твору, насамперед необхідно звернути увагу на історичні обставини, ситуацію ідейної естетичної та філософської боротьби в суспільстві в період створення пропонованого художнього твору. Необхідно при цьому розрізнити поняття історичних та історико-літературних обставин. В останньому випадку мають на увазі: боротьбу літературних напрямів; місце цього твору в низці інших творів автора; місце твору серед творів інших авторів, написаних у цей період; творча історія твору; оцінка твору в критиці; особливості сприйняття твору сучасниками письменника; оцінка твору в контексті сучасного прочитання. Далі слід звернутися до питання про ідейно-художню єдність твору, його зміст та форму (при цьому розглядають план змісту — що хотів сказати автор і план вираження — як йому вдалося це зробити). Після чого з'ясовують тематику, проблематику, ідею і пафос художнього твору, його композицію.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виконати письмово аналіз улюбленого художнього твору.

Урок № 2. УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ ПІСНІ. ПІСНІ ПРО ЗВИТЯЖНУ БОРОТЬБУ КОЗАКІВ ІЗ ТУРЕЦЬКО- ТАТАРСЬКИМИ НАПАДНИКАМИ «ЗАЖУРИЛАСЬ УКРАЇНА», «ТА, ОЙ, ЯК КРИКНУВ ЖЕ КОЗАК СІРКО»

Мета:

- **навчальна:** подати відомості про особливості українських історичних пісень, пригадати історичні відомості про часи, змальовані в піснях, навчати визначати провідні мотиви пісень;
- **розвивальна:** розвивати вміння вдумливо й виразно читати історичні пісні, характеризувати образи історичних осіб;
- **виховна:** виховувати повагу до історичного минулого, прищеплювати почуття пошани до національних героїв, формувати сміливість, рішучість.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, аудіозаписи пісень, портрет Івана Сірка, репродукції картин Г. Крушевського «Тривога», О. Кулакова «Козак Мамай», О. Літвінова «Іван Сірко під Ярошелем».

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

IV. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ УРОКУ. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Коментар учителя

Із давніх-давен люди складають пісні про природу, працю, стосунки. Важливі суспільні події також знаходять відображення в піснях, зокрема йдеться про боротьбу українського народу проти зовнішніх ворогів, про видатних воїнів та гетьманів. Із плином часу оспівана в пісні важлива подія ставала історією, її учасники помирали, давньою ставала пісня, однак, її не забували, а продовжували співати. Ці пісні у XIX ст., коли освічені люди почали записувати уснопоетичні твори, дістали назву історичних.

Історичні пісні виникали в різний час і зображували події своєї епохи. Утім, не кожна стара пісня є історичною, а лише та, у якій оспівуються важливі суспільні події та видатні особи, учасники цих подій. У XVII ст. було створено чимало історичних пісень, у яких оспівували народно-визвольну війну і возз'єднання України з Росією, боротьбу проти польської шляхти і місцевого панства. Тут виступають історичні особи — Богдан Хмельницький, Нечай, Богун, Морозенко й інші, що втілили в собі народні прагнення та ідеали.

Реальні історичні події відображені в піснях про стихійні повстання та їхніх героїв — про галицьких опричників (Олекса Довбуш), про гайдамацькі повстання другої половини XVIII ст. (Максим Залізняк, Іван Гонта). І хоч гайдамацький рух було жорстоко придушено, образи гайдамаків — народних месників — продовжували жити в пам'яті народу, запалюючи до подальшої боротьби з ненависним панством. До історичних пісень належать також пісні про громадянську війну та Другу світову війну.

Іван Сірко — один із українських отаманів — мав славу характерника, бо здобув перемогу в 65 битвах. Турки дуже боялися цього козацького ватажка, а татарські жінки лякали його іменем дітей. Вороги Запорозької Січі прозвали цю людину «Урусом-Шайтаном». До цього образу звертався й український письменник Володимир Малик у романі «Посол Урус-Шайтана».

Словникова робота

Поясніть значення слів «гринджоли», «битий шлях», «бурлака».

Виразне читання історичної пісні «Зажурилась Україна»

Бесіда з учнями

- Доведіть, що перед вами історична пісня.
- Яких страждань зазнавала Україна в описаний період?
- Ким були охоронці рідного краю? Що вам про них відомо?
- Назвіть метафори, які наявні у творі.
- Назвіть риторичні оклики, які є в тексті пісні.

Виразне читання історичної пісні «Та, ой, як крикнув же козак Сірко»

Бесіда за змістом прочитаного

- У який час відбуваються події, змальовані в історичних піснях «Зажурилась Україна» й «Та, ой, як крикнув же козак Сірко»?
- Що ви знаєте про цей період з історії українського народу?
- Яка тема обох пісень?
- Кого прославляє український народ у цих творах?

Робота з репродукцією картини

Розгляньте репродукцію картини О. Літвінова «Іван Сірко під Ярошелем» та виконайте порівняльну характеристику образів Івана Сірка з народної пісні та картини.

Робота з таблицею

«Зажурилась Україна»		«Та, ой, як крикнув же козак Сірко»	
Час та місце запису пісні	Середина XIX ст., Новомосковський повіт Катеринославської губернії	Час та місце запису пісні	
Короткий зміст		Короткий зміст	
Тема		Тема	
Ідея		Ідея	
Жанр		Жанр	

Вікторина

1. Які історичні часи описані в пісні «Зажурилась Україна»? (*Боротьба з турецькими нападниками*) 2. Що досить «панові-братові» малювати? (*Гринджоли*) 3. Яка зброя знадобиться під час боротьби з турками? (*Шабля та кулаки*) 4. Хто воював зі зброєю в руках, а хто — кулаками? (*Козак, бурлака*) 5. Куди вирушив Іван Сірко зі своїми побратимами? (*До хана в гості*) 6. Із ким порівняно запорозьке військо, що вирушає в похід? (*З орлами*) 7. На яких конях «військо славне запорозьке <...> у степу вигравас»? (*Вороних*) 8. Кого обступив Сірко на битому шляху? (*Татар*)

V. ПІДСУМОК УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати малюнки на тему «Козаки — оборонці рідного краю», підготувати повідомлення про Станіслава Морозенка як історичну персоналію.